

*Олександр Пінчук
Петро Трофименко*

РЕФОРМУВАННЯ ЗЕМЕЛЬНИХ ВІДНОСИН І СТВОРЕННЯ УМОВ ДЛЯ СТАБІЛІЗАЦІЇ ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

АГРОПРОМИСЛОВОГО КОМПЛЕКСУ ЧЕРНІГІВЩИНИ

Система земельних відносин, яка склалася в Україні на виключно державній власності на землю, не відповідає вимогам часу, тим змінам, що відбулися і відбуваються при реформуванні та реструктуризації власності. Тому необхідність проведення земельної реформи сьогодні вже ні в кого не викликає сумніву.

Проблема реформування земельних відносин в Україні - одне з невідкладних і найболючіших питань, що постало перед державою у сучасних умовах. Виникло багато питань, пов'язаних з ефективністю використання земельних ресурсів, охорони ґрунтів, екологічних питань та соціально-правових проблем.

Згідно з попереднім планом земельна реформа у сільськогосподарському секторі економіки мала здійснюватись у 3 етапи. Перший етап - роздержавлення землі і передача її у колективну власність. Другий - формування основ приватної власності на землю на основі паювання колективних господарств. Третій - реорганізація наявних сільськогосподарських підприємств у колективні господарства нового типу. Вони повинні базуватися на приватній власності на землю. Основною діловою особою при здійсненні земельної реформи повинен стати працюючий власник землі.

За даними Держкомзему України, майже половина земельного фонду країни передана у власність недержавних сільськогосподарських підприємств і громадян. Особисте землеволодіння і землекористування громадян зросло більш ніж у 3 рази. На цих землях виробляється майже половина загального обсягу сільськогосподарської продукції країни. Ефективність їх використання у 4,8 рази вища, ніж у колективних сільськогосподарських підприємствах і радгоспах.

Відбулися суттєві зміни у реформуванні земельних відносин і на Чернігівщині. Слід зауважити, що Чернігівська область - це аграрний регіон. На її території проживає значна кількість населення, що працює в сільському господарстві. Тому від результатів проведення земельної реформи сьогодні залежить майбутнє багатьох людей, їх благоустрій, соціальна захищеність і рівень життя взагалі.

Потенційні можливості Чернігівщини щодо поліпшення та вдосконалення використання її земельного фонду досить високі. Якщо розглядати викори-

стання земельного фонду регіону, як невід'ємну частину економіки, то, перш за все, необхідно відзначити її вигідне розташування: область межує з Росією та Білоруссю.

З 1995 року в Чернігівській області почався процес видачі державних актів на право колективної власності на землю.

А з 1996 року в області розпочалося масове паювання колективних сільськогосподарських підприємств (КСП). Як відомо, більшість з них розпайовано, а членам сільськогосподарських підприємств видано сертифікати на право на земельну частку (пай).

Фактично, на сьогодні Чернігівщина переживає 3-й етап земельної реформи, визначений Президентом, - це реструктуризація - формування на базі приватної власності на землю нових за своїм змістом форм господарств і товариств.

Станом на 1 січня 1999 року виготовлено схеми поділу земель колективної власності на земельні частки (паї), всього 383. Крім того, 133 схеми знаходяться у стадії розробки, що проводиться згідно з вказівкою Держкомзему від 19 березня 1997 р. за № 17 силами спеціалістів районних відділів земельних ресурсів за скороченою програмою. Розташування ділянок першочергової приватизації визначається з урахуванням розташування населених пунктів, фермерських господарств, інженерної інфраструктури, земель державного запасу і резервного фонду.

Станом на 01.01.1999 р. по Чернігівській області загальна кількість громадян, які отримали право на земельну частку (пай), посвідчена сертифікатом, становить 310651 чоловік. При цьому кількість земельних часток (паїв), які громадяни отримали в натурі, становить лише 29. Це свідчить про несприятливі фінансово-економічні умови для створення селянських (фермерських) господарств у нашому регіоні.

Незважаючи на складну економічну ситуацію, однією з найбільш прийнятних форм господарювання в області, на наш погляд, є створення селянських (фермерських) господарств та оренда землі. Тому на цьому питанні ми зупинимось детальніше.

Процес створення селянських (фермерських) господарств розпочався у 1992 році і триває дотепер. Дані таблиці 1 показують, що практично всі селянські (фермерські) господарства створені у період з 1992 по 1994 рр., а саме 98%.

З 1994 р. кількість селянських (фермерських) господарств в області залишилась незмінною. Загальна площа сільськогосподарських угідь селянських (фермерських) господарств за цей період збільшилась на 2 тисячі гектарів. В основному це збільшення відбулося за рахунок тих господарств, які припинили своє існування. Слід відзначити факт збільшення загальної площі селянських (фермерських) господарств на початку 1998 р. порівняно з вказаним періодом 1995 р.

Середній розмір селянських (фермерських) господарств, з урахуванням земель, переданих у власність, в тому числі і на умовах оренди, на початок 1995 р. склав 25,8 га, а на відповідний період 1998 р. - 28,6 га сільськогосподарських угідь. Відзначається тенденція до збільшення розміру цих господарств, хоча він значно менший від оптимального для основних спеціалізацій (за розрахунками спеціалістів він повинен бути більший в 15-20 разів за існуючий в області).

**Кількість селянських (фермерських) господарств,
які створено з 1992 по 1998 р., шт. (станом на 01.01)**

Таблиця 1

Рік	Кількість створених господарств, шт.	Загальна площа земель, тис. га	У тому числі сільськогоспод. угідь, тис. га
1993	341	9,2	8,3
1994	565	15,8	14,1
1995	604	17,8	15,6
1996	599	17,9	15,9
1997	616	19,0	17,0
1998	616	20,0	17,6

Аналізуючи результати господарської діяльності селянських (фермерських) господарств одного з районів області - Бобровицького, ми дійшли висновку, що на сьогодні фермерські господарства області не можуть скласти конкуренцію господарствам громадського сектора по ефективності використання земельних ресурсів. Причин такого стану справ, на наш погляд, багато. Основні з них - це слабка матеріально-технічна база фермерських господарств, відсутність державної підтримки, пільгового кредитування, паритету цін на сільськогосподарську продукцію та ін. З іншого боку, - високі ціни на сільськогосподарську техніку, пально-мастильні матеріали, добрива, насіння, засоби захисту рослин тощо.

Аналіз урожайності зернових культур громадського сектора і селянських (фермерських) господарств Бобровицького р-ну Чернігівської області за 1998 р., ц/га

Таблиця 2

Назва культури	Господарства		+ -
	громадського сектора	селянські (фермерські)	
Зернові, всього:	31,3	9,7	-21,6
в т. ч. озима пшениця	34,1	18,0	-16,1
яра пшениця	17,5	13,7	-3,8
озиме жито	22,6	9,3	-13,3
ярий ячмінь	15,4	10,2	-5,2
овес	16,0	2,6	-13,4
суміш колосових	18,0	9,2	-8,8
просо	10,1	-	-
гречка	9,3	4,8	-4,5
горох	15,9	-	-

Існують також і суто технічні причини, що впливають на низьку

ефективність використання сільськогосподарських угідь фермерськими господарствами. Серед них - висока насиченість посівів сільськогосподарських культур зерновими і зернобобовими - 74,5%. На просапні культури припадає близько 25%. В основному це цукрові буряки. Очевидно, що при такій структурі посівних площ неможливо розробити оптимальну сівозміну. Тому доводиться використовувати повторні посіви зернових на одних і тих самих площах, що негативно впливає на урожайність сільськогосподарських культур.

Крім того, землі, що виділялися для ведення фермерських господарств, в своїй більшості мають рівень родючості нижчий за середній рівень родючості земель колективних сільськогосподарських підприємств.

Значним гальмом у проведенні земельної реформи, регулюванні земельних відносин є суперечності у чинному законодавстві, невідповідність багатьох положень Земельного кодексу нормам Конституції. Як свідчить аналіз, на сьогодні нормам Конституції України суперечать 24 статті Земельного кодексу та більше 20 інших законодавчих і нормативних актів. Це проблема загальнодержавного масштабу.

Чинний Земельний кодекс України є серйозною перешкодою для продуктивного використання землі, оскільки й до теперішнього часу закріплює пріоритет права власності держави на землю, обмежує коло суб'єктів, які можуть приватизувати земельні ділянки. Земельне законодавство не містить достойних правових гарантій власникам землі, допускає можливість примусового вилучення земельної ділянки у власника.

Вказані недоліки законодавства, а також нестабільна економічна та політична ситуації негативно впливають на процес реформування земельних відносин, економічний розвиток агропромислового комплексу не тільки в нашому регіоні, а й в країні в цілому.

Джерела та література:

- 1 Новаковський Л. Я. Концептуальні основи земельної реформи і проблеми її здійснення. // Землепорядний вісник. - 1997. - № 1.
- 2 Збірник законодавчих і нормативних документів з питань земельної реформи в Україні. - Суми, 1996.
- 3 Конституція України. - Київ, 1998.
- 4 Матеріали обласного управління сільського господарства Чернігівської області.